

ชุดสาร
ฉบับปฐมฤกษ์

สวนพฤกษศาสตร์โรงเรียน

ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ พฤศจิกายน - ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๔

พระราชดำริบางประการ ของ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

“การสอนและการอบรมให้เด็กมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์พืชพรรณนั้นควรใช้วิธีการปลูกฝังให้เด็กเกิดความงาม ความน่าสนใจ และเกิดความปิติที่จะทำการศึกษาและอนุรักษ์พืชพรรณ พืชป่า การใช้วิธีการสอนการอบรมที่ให้เกิดความรูสึกได้ว่า หากไม่อนุรักษ์แล้วจะเกิดผลเสีย เกิดอันตรายแก่ตนเองจะทำให้เด็กเกิดความเครียด ซึ่งจะเป็นผลเสียแก่ประเทศในระยะยาว”

โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริฯ สมเด็จพระราชดำริ โดยการนำเอากิจกรรม **สวนพฤกษศาสตร์โรงเรียน** มาใช้เป็นสื่อในการสร้างจิตสำนึกแก่เยาวชนด้วย **สวนพฤกษศาสตร์**คือแหล่งที่รวบรวมพืชพรรณไม้ที่มีชีวิตโดยการจัดปลูกตามความเหมาะสม ในสภาพที่คล้ายกับถิ่นอาศัยเดิม มีห้องสมุด มีสถานที่เก็บรวบรวมตัวอย่างพรรณไม้วิทยาศาสตร์ อาจเป็นตัวอย่างแห้ง ตัวอย่างดอง หรือเก็บรักษาโดยวิธีอื่น ใช้เป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจได้อีกด้วย (กิจกรรมทั้งหลายเหล่านี้สามารถดำเนินการได้ในพื้นที่ของโรงเรียน) เกิดเป็น**สวนพฤกษศาสตร์โรงเรียน** ที่ให้ประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้าและการสอนวิชาต่าง ๆ

จุดมุ่งหมาย

การจัดตั้งชมรมสวนพฤกษศาสตร์โรงเรียน

เพื่อเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร สารความรู้ ให้สมาชิกชมรมสวนพฤกษศาสตร์โรงเรียนทั่วประเทศได้ทราบข่าว และการดำเนินงานของสมาชิกโดย :-

- เผยแพร่ข่าวสาร ความรู้ด้านพฤกษศาสตร์ (จากนักพฤกษศาสตร์) ให้สมาชิกและผู้สนใจได้ทราบ
- เป็นสื่อกลางให้เยาวชนมีส่วนร่วมในการเผยแพร่กิจกรรมสวนพฤกษศาสตร์โรงเรียน
- สมาชิกมีโอกาสแลกเปลี่ยนความรู้, แลกเปลี่ยนพันธุ์พืชระหว่างกันได้สะดวกยิ่งขึ้น

แนะนำสมาชิก

สมาชิกสวนพฤกษศาสตร์โรงเรียนทั่วประเทศ ตั้งแต่เริ่มกิจกรรมสวนพฤกษศาสตร์ฯ จนถึงปัจจุบัน มีสมาชิกทั้งสิ้น 41 โรงเรียน ซึ่งแบ่งเป็นเขตต่างๆ ดังนี้ :-

เขตการศึกษา 2

1. โรงเรียนบ้านโคกศิลา	สปอ. เมือง	สปจ. นราธิวาส
2. โรงเรียนบ้านหัวเขา	สปอ. เมือง	สปจ. นราธิวาส

เขตการศึกษา 3

1. โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์สุราษฎร์ธานี อ.เมือง	จ. สุราษฎร์ธานี
2. โรงเรียนวัดเขาขุนพนม อ.พรหมคีรี	จ. นครศรีธรรมราช

เขตการศึกษา 5

1. โรงเรียนบ้านดอนโพ	สปอ. เมือง	สปจ. สุพรรณบุรี
2. โรงเรียนท.6บ้านห้วยทรายเหนือ	สปอ. ชะอำ	สปจ. เพชรบุรี
3. โรงเรียนบ้านหุหวาย	สปอ. ชะอำ	สปจ. เพชรบุรี

เขตการศึกษา 7

1. โรงเรียนหนองปัญญา	อ. เมือง	จ. ตาก
2. โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ตาก	อ. เมือง	จ. ตาก
3. โรงเรียนกำแพงเพชรวิทยาคม	อ. เมือง	จ. กำแพงเพชร
4. โรงเรียนไทรงามวิทยาคม	อ. ไทรงาม	จ. กำแพงเพชร
5. โรงเรียนลานกระบือวิทยา	อ. ลานกระบือ	จ. กำแพงเพชร
6. โรงเรียนอุดมสมบูรณ์	อ. เมือง	จ. สุโขทัย
7. โรงเรียนศรีสำโรงชนูปถัมภ์	อ. ศรีสำโรง	จ. สุโขทัย
8. โรงเรียนลับแลศรีวิทยา	อ. ลับแล	จ. อุตรดิตถ์
9. โรงเรียนโพธิ์ธรรมสุวัฒน์	อ. โพทะเล	จ. พิจิตร
10. โรงเรียนเขาทรายทับคล้อ	อ. ทับคล้อ	จ. พิจิตร
11. โรงเรียนพิจิตรพิทยาคม	อ. เมือง	จ. พิจิตร
12. โรงเรียนห่มเกล้าวิทยา	อ. ห่มเกล้า	จ. เพชรบูรณ์
13. โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 23 อ. นครไทย	อ. นครไทย	จ. พิษณุโลก
14. โรงเรียนเฉลิมขวัญสตรี	อ. เมือง	จ. พิษณุโลก
15. โรงเรียนสตรีนครสวรรค์	อ. เมือง	จ. นครสวรรค์
16. โรงเรียนหนองบัว	อ. หนองบัว	จ. นครสวรรค์

เขตการศึกษา 8

1. โรงเรียนบ้านตลาดขี้เหล็ก	สปอ. ดอยสะเก็ด	สปจ. เชียงใหม่
2. โรงเรียนบ้านแม่โป่ง	สปอ. ดอยสะเก็ด	สปจ. เชียงใหม่

เขตการศึกษา 9

1. โรงเรียนบ้านศาลคำข่า	สปอ. เต่างอย	สปจ. สกนคร
2. โรงเรียนธนาคารสงเคราะห์	สปอ. เมือง	สปจ. หนองคาย
3. โรงเรียนบ้านหนองแก่งทราย	สปอ. เขกา	สปจ. หนองคาย
4. โรงเรียนนิคมสร้างตนเองเป่งจาน	สปอ. รัตนวาปี	สปจ. หนองคาย
5. โรงเรียนดอนก่อโนนสวรรค์	สปอ. ศรีเชียงใหม่	สปจ. หนองคาย
6. โรงเรียนบ้านเมืองบาง	สปอ. เมือง	สปจ. หนองคาย

เขตการศึกษา 10

1. โรงเรียนศรีน้ำคำศึกษา	อ. ม่วงสามสิบ	จ. อุบลราชธานี
2. โรงเรียนห้วยชะบายวิทยา	อ. วารินชำราบ	จ. อุบลราชธานี
3. โรงเรียนวารินชำราบ	อ. วารินชำราบ	จ. อุบลราชธานี

เขตการศึกษา 11

1. โรงเรียนบัวลาย	อ. บัวใหญ่	จ. นครราชสีมา

เขตการศึกษา 12

1. โรงเรียนบ้านเจ้าหลาว	สปอ. ท่าใหม่	สปจ. จันทบุรี
2. โรงเรียนบ้านเขาดินซ้อน	สปอ.พนมสารคามสปจ. ฉะเชิงเทรา	
3. โรงเรียนมัธยมท่าคลอง	อ.นายายอาม	จ. จันทบุรี

ส่วนกลาง

1. โรงเรียนจิตรลดา	เขตดุสิต	กรุงเทพฯ
2. โรงเรียนสาธิตจุฬา(ประถม)ทบวงมหาวิทยาลัย		กรุงเทพฯ
3. โรงเรียนสาธิตเกษตร	ทบวงมหาวิทยาลัย	กรุงเทพฯ

มุมนี้ของ(น้อง ๆ)สมาชิก

สำหรับน้องๆชมรมสวนพฤกษศาสตร์โรงเรียนทุกคน(เมื่อทางโรงเรียนเป็นสมาชิกสวนพฤกษศาสตร์โรงเรียน นักเรียนทุกคนก็เป็นสมาชิกชมรมด้วยเช่นกัน)ที่ทำบันทึกข้อมูลพรรณไม้ด้วยแบบบันทึกข้อมูลเบื้องต้นแล้ว ต้องการจะเผยแพร่ให้เพื่อนๆได้รู้ หรือต้องการคำแนะนำเพิ่มเติมจากผู้รู้ นอกเหนือจากที่ทำการค้นคว้าด้วยตัวเอง หรือจากท่านอาจารย์ผู้สอนแล้ว ขอให้ส่งแบบบันทึกข้อมูลของน้องๆ (เขียนด้วยลายมือตนเองด้วยบรรจง)ให้กับทางโรงเรียนแล้วทางโรงเรียนจัดส่งไปที่ โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชฯ ตามที่อยู่ข้างล่างนี้ทางโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชฯ จะทำการตรวจสอบความถูกต้อง และนำเผยแพร่ให้ได้ทราบเพื่อเป็นประโยชน์ และเป็นแหล่งข้อมูลของน้องๆ สมาชิกคนอื่นๆ ได้ทั่วถึงกัน และสำหรับน้องๆที่ยังไม่ทราบวิธีการจดบันทึกข้อมูลพรรณไม้ ทางโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชฯ ได้จัดทำตัวอย่างแบบบันทึกข้อมูลซึ่งได้รับรูปแบบมาจากโรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย(สมาชิกชมรมฯเช่นกัน)มาให้เป็นแนวทางการจดบันทึกข้อมูล

ขั้นตอนและวิธีทำดังนี้

1. สมุดจด หรือกระดาษเปล่า, ดินสอ
2. ลอกข้อความตามตัวอย่างที่โครงการอนุรักษ์ฯ จัดแนบมาด้วยลงบนสมุดโดยเว้นบรรทัดประมาณ 2-3 บรรทัด สำหรับเติมข้อความ วาดรูป (อาจจะระบายสีด้วยก็ได้)
  - 2.1 ควรลอกแบบตามตัวอย่างแล้วเก็บเป็นต้นแบบไว้ด้วย 1 ชุด (ป้องกันการสูญหาย)
  - 2.2 อาจช่วยกับเพื่อนๆสำหรับการเก็บบันทึกข้อมูลแต่ละครั้ง
  - 2.3 เขียนชื่อ นามสกุล ชั้น ผู้ร่วมบันทึก โรงเรียน อำเภอ จังหวัดไว้ด้วยทุกครั้ง
3. เมื่อต้องการส่งมายังโครงการฯให้สำเนาข้อมูลที่ทำบันทึกอีกหนึ่งชุดแล้วส่งเป็นจดหมายมาตามที่อยู่ :-

นาย พรชัย จุฑามาศ

โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริฯ

โครงการส่วนพระองค์ สวนจิตรลดา ถ. ราชวิถี เขต ดุสิต

กรุงเทพฯ 10303

(ชมรมสวนพฤกษศาสตร์โรงเรียน)

นำรู้

มะเกี๋ยง

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Cleistocalyx operculatus* (Roxb.)Merr.& L.M. Perry var. *paniala* (Roxb.) P. Chantaranothai & J. Parn.

ชื่อพื้นเมือง : มะเกี๋ยง (เนื้อ)

ชื่อวงศ์ : Myrtaceae

ถิ่นกำเนิด : ภาคเหนือของประเทศไทย มีการกระจายพืชพรรณถึงประเทศพม่า บังกลาเทศและอินเดีย

ลักษณะ : เป็นไม้ยืนต้น สูงถึง 25 ม. เปลือกสีเทาขาวหรือน้ำตาลเข้ม ใบรูปรี รูปไข่กลับ รูปใบหอกฐานใบสอบ ปลายใบแหลมด้านหลังใบเห็นเส้นกลางใบชัดเจน เส้นแขนงใบ 10-12 คู่ ดอกสีขาว ช่อดอกยาวถึง 14 ซม. ออกตามซอกใบที่ร่วงแล้ว

ประโยชน์ : ผล มีรสเปรี้ยว รับประทานสดหรือดอง ทำแยม น้ำผลไม้ ทำไวน์ สกัดเอาสีผสมอาหาร เมล็ด ใช้สกัดเอาสารฆ่าต

สควิทยา : เป็นไม้ที่ปลูกกันอย่างกว้างขวางในภาคเหนือ เช่น เชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน

อ้างอิง : 1. Semsak, T., Niyomdham, G. and Phanchapol, D. 1994. The Forest Bulletin (Botany) No.21. Bangkok : S. Mongkol Press. หน้า 20.

2. สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล, สถาบันวิจัยและฝึกอบรมการเกษตรลำปาง. 2537. แดงพญาไฟและพญาไฟหลวง. ตำราไม้ใช้สอยและไม้ประดับ. (เกษตรราชมงคล)

มะคูน

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Aegle marmelos* (L.) Corr.

ชื่อสามัญ : Bael Fruit tree, Bengal Quince, Bilak

ชื่อพื้นเมือง : มะคูน (กลาง ใต้) กะทันตาเถร ตุ่มตั้ง ตุ่ม (ใต้) พะโง้ง (เขมร) มะปิ่น (เนื้อ) มะปิส้า (กะเหรี่ยง - แม่ฮ่องสอน)

ชื่อวงศ์ : Rutaceae

ถิ่นกำเนิด : ประเทศอินเดีย

เขต : ไม้ต้น สูง 6-15 เมตร ลำต้นและกิ่งก้านมีหนามอยู่ทั่วไป หนามแข็งยาว 2.5-3.5 ซม. ใบประกอบแบบขนนกที่มีใบย่อย 3 ใบ เรียงสลับ มีกลิ่นหอม ดอกออกเป็นช่อที่ยอดหรือซอกใบ สีขาวหรือขาวอมเขียว กลิ่นหอมมาก กลีบดอก 5 กลีบ ผลกลมหรือรูปไข่ขนาดเล็ก เส้นผ่าศูนย์กลาง 6-8 ซม.

ประโยชน์ : รากและลำต้น เป็นยารักษาไข้จับสั่นโรคลม เนื้อไม้ สีขาวแกมเหลืองอ่อน เนื้อละเอียด กลิ่นหอมขณะที่ไม้ยังสดอยู่ ไม่มีแก่น ใช้ทำลูกหีบ ตัวเกวียน เพลากวียน ทำหรี ใบ ยอดอ่อน ใช้รับประทานเป็นผัก ใบสด คั้นเอาน้ำดื่มแก้หวัด ผลดิบ ใช้รับประทานสดได้ แต่โดยทั่วไปจะหั่นเป็นชิ้นๆตากแห้ง ใช้ทำน้ำมะคูน หรือชามะคูน ยางจากผลดิบ ผสมสีทากระดาษชนบท การเปลือกของผล ทั้งดิบและสุกให้สีเหลืองอำมลา เนื้อในผลสุก ใช้รับประทานเป็นของหวานหรือเชื่อม

ใช้ในพิธีกรรม : เช่น พิธีสมรสพระราชทาน ทัดหูเอกอัครราชทูตที่เข้าเฝ้าเพื่อถวายบังคมลา ไปปฏิบัติราชการต่างประเทศ เป็นไม้ศักดิ์สิทธิ์ของฮินดู นิยมใช้ในบวงสรวงพระพิรุณ

อ้างอิง : 1. จำลอง เพ็งคำตัน, บุญชู บุญทวีและกักรชย์ วิชาญ. 2535. พรรณไม้ในสวนป่าสิริวิจิตรภควาสง(จังหวัดราชบุรี) กรุงเทพฯ: มูลนิธิการพิมพ์.

2. บุญมา โชควัฒนพัฒน์กิจ. 2537. ชื่อไม้พื้นเมืองบางส่วนของจังหวัดจันทบุรี. ไม้พืชมงคลมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์บัณฑิต (พจนานุกรม) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3. วอชิงตัน วิชาญวิชาญ. 2537. คู่มือการระบุพืชพรรณไม้ต้นในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ไม้พืชมงคลมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์บัณฑิต (พจนานุกรม) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เก็บมาเล่า

● เมื่อวันที่ 1 ตุลาคม ที่ผ่านมา โรงเรียนบ้านหัวเขา และโรงเรียนบ้านโคกศิลา ต.กะรุวง อ.เมือง จ.นครราชสีมา ซึ่งเป็นโรงเรียนในชมรมสวนพฤกษศาสตร์โรงเรียน ได้มีโอกาสรับเสด็จฯ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงมีพระราชกระแสรับสั่งกับดร.พิเชษฐ์ วรอุไร ประธานคณะกรรมการบริหารโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เกี่ยวกับการทำ “สวนพฤกษศาสตร์โรงเรียน” ว่า เริ่มทำได้แล้ว เต็มใจทรงคิดว่าจะทำได้กับ เด็กเล็กในโรงเรียนระดับประถมศึกษา และทรงให้คำแนะนำกับทางโรงเรียน สรุปได้ว่า

- ต้นไม้โตไม่ทราบชื่อ ให้ชื่อนักพฤกษศาสตร์มาช่วยดู
- ข้อมูลที่จะเขียนลงในป้ายติดต้นไม้ ให้มีชื่อทางพฤกษศาสตร์ แหล่งที่มา และการใช้ประโยชน์
- การทำป้ายให้คำนึงถึงสาระที่จะบรรจุในแผ่นป้ายมากกว่าจะแสวงหาวัสดุราคาแพงมาใช้ทำป้าย
- การรวบรวมพืชพรรณไม้ที่จะนำเข้ามาปลูกในส่วนพฤกษศาสตร์โรงเรียน ขอให้นักเรียนและผู้ปกครองมีส่วนร่วมด้วย
- การรวบรวมพืชที่มีพิษเข้ามาปลูกในโรงเรียน ให้เว้นพืชที่มีอันตรายต่อนักเรียน เช่น กัญชา ผีน เป็นต้น
- ทรงย้ำ(ที่โรงเรียนบ้านโคกศิลา) ให้เก็บรายละเอียดข้อมูลพรรณไม้ที่รวบรวมมาให้ชัดเจน เช่น แหล่งที่พืชพรรณนั้นขึ้นอยู่ มีรหัส และมีการบันทึกแยกเป็นหมวดหมู่ของพืช ที่ไม่ยากในการปฏิบัติ เช่น ไม้หอมพืชผักพื้นเมือง ไม้เถียง ดังที่โรงเรียนบ้านโคกศิลาทำอยู่นี้ดีแล้ว ซึ่งจะเป็นแนวทางให้สมาชิกโรงเรียนอื่นนำไปใช้ในการจัดทำสวนพฤกษศาสตร์ต่อไป

● ระหว่างวันที่ 11-13 ตุลาคม ที่ผ่านมา ทีมงาน “สวนพฤกษศาสตร์โรงเรียน” คณะเจ้าหน้าที่จากโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชฯ พร้อมคณาจารย์จากภาควิชาพฤกษศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้มีโอกาสเยี่ยมชมโรงเรียนที่ได้สาธิตตัวอย่างการทำ สวนพฤกษศาสตร์โรงเรียน ในสังกัด สปจ. หนองคาย โดยมีอาจารย์ สมพงษ์ นิมหลวง ศึกษาพิเศษ สปจ. หนองคาย ได้กรุณาประสานการดำเนินงานอย่างซื่อสัตย์สุจริต ภายใต้การเอาใจใส่ดูแลของท่านผู้อำนวยการ สปจ. หนองคาย ขณะนี้โรงเรียนในสังกัด สปจ. หนองคาย ที่มีความพร้อมสมัครเข้าร่วมเป็นสมาชิก “สวนพฤกษศาสตร์โรงเรียน” ไม่น่ากว่า 50 โรงเรียนแล้ว

● เมื่อวันที่ 28-29 ตุลาคม 2538 รศ. คุณหญิง สุชาดา ศรีเพ็ญ เป็นหัวหน้าคณะนำอาจารย์จากภาควิชาพฤกษศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ไปอบรมเรื่อง “การเก็บตัวอย่างและการเตรียมพรรณไม้” ให้กับคณะอาจารย์และนักเรียน ณ โรงเรียนศึกษางงเคราะห์ดาก อ. เมือง จ.ดาก โดยมีโรงเรียนสมาชิกชมรมในเขตการศึกษาที่ 7 อีก 7 โรงเรียน เข้าร่วมรับการอบรมได้รับการต้อนรับจากท่าน ผอ. วีรวัฒน์ อย่างอบอุ่น

